משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר נזיקין

הון עשיר על משנה בבא קמא

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה בבא קמא

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-בבא-קמא/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ב 8
משנה ד 9
פרק ב 9
משנה א 9
משנה ב 9
משנה ד 10
משנה ז 10
פרק ג 10
משנה א 10
משנה ב 10
משנה ה 10
משנה ו 11
משנה ט 11
משנה יא 11
פרק ד 12
משנה א 12
משנה ב 12
משנה ה 12
משנה ח 12
פרק ה 12
משנה א 12
משנה ג 13
משנה ה 13
משנה ז 13
פרק ו 14
משנה ב 14
משנה ד 14
משנה ה 14
משנה ו 15
פרק ז 15
משנה ב 15
משנה ה 16
משנה ו 17
משנה ז 17
פרק ח 17
משנה א 17
משנה ד 18
משנה ו 18
משנה ז 18
פרק ט 18
משנה א 18
משנה ב 19
משנה ד 19
משנה ה 19
פרק י 19
משנה א 19
משנה ב 19
משנה ד 20
משנה ח 20
משנה ט 21
משנה י 21

פרק א

משנה א

בְּשׁוֹק יָמִין כְּמִשָּׁה תַּחֲרוֹק שֵׁן
יְשׁוּעוֹת מְנַזְּקִין תָּחֲזֶה סָבִיב
אֲשֶׁר נָצַח לְמוֹלֵךְ עֵר וְגַם יָשַׁן
יְדַוֵּד עִם צְבָאוֹת רוּם כְּבֵן חָבִיב

פירוש

בשוק ימין כמשה תחרוק שן. כלומר כמו שזכה משה בחזה התנופה (שמות כט, כו) לחרוק שן דהיינו לאכלו, כן אתה האיש הקורא בסדר נזיקין תזכה לאכול בסעודה המשומרת לעתיד לבא משוק ימין, כי כן זכה שאול לאכול השוק (שמואל א' ט, כד), כשזכה להמשח למלך בזכות הרחקת הנזק מרבים, שהיה קיש, אביו (אביאל) מדליק נרות במבואות האפלות כמשא"ז (ויק"ר פ"ט ב), והדעת מכרעת שהיתה של הימין מדכתיב (שם) השוק בהא הידיעה, וכש"אזל (חולין צא.) הירך המיומנת שבירך: ישועות מנזיקין תחזה סביב. כי תהיה נושע מנזיקין, מדה כנגד מדה שלמדת אותו כדי לקיימו. ועוד ישועות על שם ישועות זה סדר נזיקין (שבת לא.), מנזיקין על שם הסדר: אשר נצח למולך ער וגם ישן. לשון זה של נצח הוא על שם וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם (שמואל א' טו, כט) ממה שהבטיח מדה כנגד מדה (עי' סנהדרין צ. בר"ר פ"ט יא): ה' עם צבאות רום כבן חביב. כי מאן דבעי למהוי חסידא יקיים מילי דנזיקין (ב"ק ל.) וכתיב (שמואל א' ב, ט) רגלי חסידיו ישמור:

הפירוש הזה המדובר. הוא כמו התבן את הבר:

נזיקין יש בו שמנה מסכתות, כי תלתא בבי כחד חשיבי כדאיתא בש"ס (ב"ק קב.) וה"ט דנקראו בשם בבא כשם חלק משנה אחת, שכל חלק ממנה נקראת בבא אחת. ושמונה עם הכולל הנה הם תשעה, וכנגדם הם תשעה אותיות אלף אלף למד דהוא א אל ברבוע אשר הוא בנצח דנוקבא דז"א ששם שרש לסדר זה:

בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא, נחלקו לג' אע"ג דאחד הם, משום דכולהו דיני ממונות נינהו ודיני ממונות בשלשה (סנהדרין פ"א מ"א). ופרקיהם שלשים כי המלכות דנה דיני ממונות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו (אבות פ"ג מ"ב) ונקנית בל' מעלות (שם פ"ו מ"ה). ועשרה פרקים יש לכל אחד, כי היוד על שם המחשבה נאמרה כמ"ש רש"י בפי' השירה (שמות טו, א), והמחשבה הוא כלי אומנות החכמה כדכתיב (שמות לא, ג-ד) ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה.

(ו)לחשוב מחשבות. ותנן (ב"ב פ"י מ"ח) הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות. ועל דרך נסתר נכון בעיני לומר, שבבא קמא מתחלת ארבע אבות נזיקין, תהיה כנגד ד' קליפות הסובבות עולם העשיה שבה עשר ספירות. ובבא מציעא המתחיל שנים אוחזין בטלית, שהוא לבוש לי' ספירות דז"א המקנן ביצירה כדאיתא במאורות נתן, ועוד דאיתא בזהר פ' פינחס (רע"מ רכו: רכח.) דטלית דא איהו מטטרון, וכבר ידענו שהוא ביצירה ששם הוא עץ הדעת טוב ורע כדאיתא בס' הגלגולים פ' י"ז, ושנים אוחזין בו יצה"ט ויצה"ר, ועיין בספרי משנת חסידים סדר טהרות מסכת היצירה פ"ב וסדר נזיקין מסכת היכלות הקליפות פ"ד. ובבא בתרא המתחלת השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר, כנגד עולם הבריאה שנקרא חצר כמפורש במאורות נתן, שיש שם מחיצה ומעקה לגנה בין האצילות לבריאה, ועיין בספרי הנ"ל בסדר קדשים מסכת החשמל פ"ב, ושם יש השותפים הידועים שרצו לעשות אותה מחיצה כמבואר הכל במאורות נתן. וקראם כלם בשם בבא שפירושו תרע"א דר"ל שער, משום דהשער שהיא המלכות שער לה' ובה יש השם שמספרו תרע"א כוללת אותם, ולא נרמזה בבא לאצילות בסדר נזיקין, משום דלא אצטריכא דשם אין שטן ואין פגע רע כדכתיב (ישעיה מב, ח) אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן. ועיין בספרי הנ"ל בסדר נזיקין מסכת מקום הקליפות פ"ב.

קמא מבואר בבמדבר רבא פ' י"ג במאמר שהעתקתי בהקדמתי, שהוא ראש סדר נזיקין: **ארבעה**. התוספות הרגישו למה לא תנן הכא הן, ומצאו לו דוגמא. אבל בעל עשרה מאמרות נתן טעם לזה בדרך רמז, עיין בספרו (מאמר חקור דין חלק א' פ"ג). ועוד אומר אני, דהכא אע"ג דלא אמרו בפירוש מ"מ רמזו לנו בתחילת דבורו, כי נוטריקון של ארב"עה הוא "אש "רגל "בור "עצם והוא השן, וההא ה"ן אבות נזיקין. והדר מפרש שהשור והבור והמבע' וההבער שהם ארבע אבות אלו הרמוזים בתיבת ארבע, לא ראי זה כראי זה. ואי בעית אימא דאפילו ברמז לא קתני הן מהטעם שכתב בעל עשרה מאמרות, וההא תרמוז לקרן הרמוז בקרא בתיבת הדר, בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו (דברים לג, יז) דאף הוא בכלל ארבעה אבות נזיקין הוא, והוא השור הנזכר ברישא, ומ"ש הרב שהשור זה הרגל, אין זה מוכרח בש"ס דידן אלא על השור הנזכר בלא ראי זה כראי זה, הוא דקא מסיק תלמודא (דף ד.) דפירושו לא ראי הרגל כראי השן וכו' מן הטעם הנזכר שם, והקרן לא הוצרך להזכיר בלא ראי זה וכו' לגלות דאף הוא אצטריך ולא אתי מאחריני, משום דפשוט הוא דמשונה מכלם שהם מועדים מתחילתם משא"כ הקרן. אבל בכל שם האבות למה לו לתנא להשמיטו הלא אף הוא אב הוא, והכי תניא נמי בש"ס (דף ב:) שלשה אבות נזיקין בשור הקרן הרגל והשן, ובירושלמי (ה"א) נמי ה"ג השור זה הקרן המבעה זה השן

והרגל. וגרסינן עוד תמן (שם ב.) שאל ר' חגי' איך תנינן ארבעה אבות נזיקין, אם הכל אמור בשור אחד, נתני שלשה. ואם הכל אמור בשור שלשה, נתני חמשה. אלא כמה דאשתעי קרייא אשתעית מתניתא, ע"כ. ופירושו פשוט דאיך מונה התנא אלו לארבעה אבות, אם כל האבות האמורים בשור חשיב לאחד, ליתני שלשה אבות, שהקרן והרגל והשן דאיתינהו בשור הם אחד, והבור וההבער שנים, שהם שלשה. ואי חשיב השלשה דשור לשלשה, לתני חמשה. ומשני כי היכי דמשתעי קרא דמזכיר הקרן בפני עצמו (שמות כא, כח-לב לה-ו) והשן והרגל כאחד בפסוק אחר והוא פסוק ושלח את בעירו וגו' (שם כב, ד) דתרויהו רמיזי בההוא קרא כמו שמפורש התם, וגם בבבלי הכי משתעי מתניתא וקא חשיב לאלו השנים לאב אחד והקרן לאב בפני עצמו, הרי מפורש שהשור זה הקרן והמבעה הוא השן והרגל דתרויהו לאב אחד חשיבי, וקרא מבעה לשניהם אע"פי שהוא שם מיוחד לשן.

וכשבא התנא לומר לא ראי זה כראי זה, דאז אינו צריך לקרן אלא לשן ורגל, והוא לא רצה לשנות לשונו ולומר בפירוש לא ראי רגל כראי שן וכו' אלא לתפוס הלשון שהזכיר באבות, וא"א לו לומר לא הרי מבעה כהרי מבעה, דהיה צריך לפרש דהמבעה הראשון פירושו רגל והמבעה השני פירושו שן, כי תרויהו בשם מבעה נקראו כמ"ש, וכשהיה חוזר עוד לומר לא הרי השן כהרי הרגל בלשון הראשון היה צריך לפרש ולומר להפך שהראשון פירושו שן והשני רגל, ולא רצה התנא לסתום כל כך דבורו, ולכן תפס דרך אחר אז וקרא לרגל בשם שור דבמנין האבות הוא הקרן, משום דדמי ליה במה שאין הנאה לו מהיזקו, והניח השן בשמו הראשון בשם מבעה, והיינו דאמרינן בש"ס דידן (דף ד.) תני שור לרגלו ומבעה לשינו, כלומר אע"ג דברישא הזכיר השור על שם הקרן והמבעה על שם השן והרגל, הכא בסיפא ליכא למימר הכי מהטעם המפורש התם, אלא תני שור לרגלו ומבעה לשינו, שהקרן אינו צריך שיזכירנו הכא, ומ"מ רמזו לנו ברמז בוכשהזיק דמשנה ב' כמ"ש התי"ט והכי איתא בש"ס (שם).

נמצינו למדים דלעולם בארבע שמות שבארבע אבות נשנה אף הקרן והוא הראשון דהיינו השור, והמבעה כולל השן והרגל, ולאב אחד קחשיב להו כמו שהם נזכרים בקרא בפסוק אחד, וע"י זה אתי שפיר הסדר דנקט התנא, ברישא השור שהוא הקרן והדר הבור והדר המבעה דהוא השן והרגל והדר ההבער דכסדר הזה ממש הם מסודרים בקרא, וכי היכי דמשתעי קרא משתעי מתניתא כדאמרינן בירושלמי הנ"ל. דלפי מאי דס"ד מעיקרא דהאי שור רגל הוא ולא נזכר קרן במנין ארבעה אבות אלו כלל, קשה אמאי הקדימו לבור, דמ"ש התוספות (ב. ד"ה השור) והביאו התי"ט דמחמת השם של שור דקדים לבור

הקדימו דוחק הוא, שהרי סוף סוף האי שור הנזכר במתניתין אינו השור הכתוב בקרא קודם הבור, דאותו השור בקרן דווקא משתעי ולא ברגל אלא דהתנא נשתמש באותו שם לקרוא בו לרגל ולא אלימא האי טעמא להקדימו לבור הואיל ולאו אאותו שור דקרא דקדי' לבור קאי, כנל"עד. ועל ידי זה למדנו טוב טעם אמאי לא תנן השן בפירוש, דאי הוה תני ליה בפירוש לא הוה שמעינן מיניה רגל כלל, מש"אכ בשנותו מבעה שהוא לשון גילוי לבד דאף הרגל נכלל בו שהרי הוא מגולה.

ועוד אומר אני דעיקר שם מבעה יש לפרשו על הרגל יותר מן השן, דהרי הרגל לעולם מגולה הוא משא"כ השן, ועד כאן לא טרח הש"ס (דף ג:) להכניס שם זה בשן אלא מטעם זה שלכאורה ליכא למקרי ליה בשם זה להיותו על הרוב מכוסה, וקא מסיק דבהיותו לפעמים נגלה (עי"ש רש"י ד"ה איגליין) נקרא אף הוא בשם זה, ולכן אין לתמוה במה דנקט התנא בלא ראי זה המבעה על שם השן שלא לשנות מלשון השם דנקט בד' אבות, ולע"ד זה הוא טעם הגון כי הטעם שכתב התי"ט בשם הנמוקי יוסף על מה שקרא התנא לשון מבעה ולא שנא אותו בפירוש הוא טעם חלוש מאד, דאיך תלה טעם הגילוי בהנאה משום דבשעת אכילה הוא נגלה, דבאכילה עצמה אפשר דאין לה הנאה בהיזקה כגון שאכלה כסות וכלים. ועיין לקמן ד"ה ההבער וד"ה לא הרי השור וכו':

וההבער. זכור אני שהר"ב בעל עשרה מאמרות (מאמר חקור דין חלק א' פ"ג) נתן טעם ברמז לנוטריקון של אלו ד' אבות שהוא שבמ"ה, ובהיות הרמז אמת מתריץ אמאי תנן בור שאין בו רוח חיים בין שור ומבעה שיש בו רוח חיים, מלבד הטעם הפשוט שכן בתורה קודם למבעה. ואמאי לא תנן השן והאש בפירוש. והתי"ט נתן טעם לאש, ושבעים פנים לתורה:

לא הרי השור וכו'. הכא לא פירש השינוי שביניהם כמו שפירש באש ובור, ולפי מה שכתבתי לעיל בד"ה ארבעה דשור הראשון הוא הקרן והמבעה כולל השן והרגל והכא דווקא הוא דמפרשינן שור הרגל ומבעה השן מן הטעם שהכריח הש"ס, טעמא רבא איכא בהאי מלתא, דאי הוה התנא מפרש השנוים בפירוש כמ"ש הר"ב משמא דגמרא, היינו למדים מדבריו בפירוש שהשור הוא הרגל והמבעה הוא השן, וע"כ הייתי אומר דילמוד רישא הסתומה מן הסיפא המפורשת ושהשור דרישא הוא רגל והמבעה שן, ואין זו כוונת התנא כמ"ש לעיל בד"ה ארבעה, ולכן סתם דבורו אף בסיפא דמ"מ ראה וידע דמכח ההכרחיות המפורשות בש"ס יפרשוה על בוריה דהיינו שור לרגלו ומבעה לשינו, דע"י זה תשש כחם ללמוד מסיפא זו פירוש לרישא להיותה סתומה כמו הרישא ובזה לא ישנו פירושא דרישא מכוונת התנא מחמת הסיפא אלא יאמרו הא כדאיתא והא

כדאיתא, דבסיפא דהטעמים המפורשים בש"ס מכריחים לפרש אותה כך שור לרגלו ומבעה לשינו אנו מפרשים אותה כך, ובריש דסדרא דקרא ולשון מבעה מכריחים לפרש אותה בדרך אחר כמ"ש אנו מפרשים אותה באותו הדרך האחר:

ולא הרי המבעה כהרי השור. משום דלא פירש השינוי שיש בין המבעה לשור עד שנדע אם לשינוי זה יש לו צדדים להקל ולהחמיר ושבענין זה יהיה אותו שינוי לבד מספיק להצריך את שניהם כאשר מספיק באש ובור כאשר נפרש לקמן בע"ה, שנא אף דרך זה השני ולא הרי המבעה כהרי השור, לגלות דאין שינוי אחד מספיק להצריך שניהם, דכי אמרינן ברישא לא הרי השור כהרי המבעה שהרגל הזיקה מצוי והשן אין הזיקה מצוי ומשום דאין הזיקה מצוי הוה ליה כמלתא דלא שכיחא דלא גזור רבנן, ושכיוצא בזה לא חייבתו תורה, בכי האי גוונא מיד אתי רגל מק"ו מיניה, וא"כ לכתוב קרא שן וכ"ש רגל, וליכא למדחי דאצטריך רגל מן הטעם הזה עצמו דהזיקן מצוי במה שאנו מסבבים זה הטעם לדרך אחרת המחייבתו יותר מאין הזיקה מצוי דאין לסברא זו עיקר כלל ולכן אנו צריכים למצוא שינוי אחר שיש ברגל והוא דאין הנאה להיזקו משא"כ בשן דמטעם זה איכא להחמיר ולחייב השן אע"פי שאין היזקה מצוי יותר מהרגל וכמו כן אם היינו מקשים לכתוב רגל דאין הנאה שחייב וכ"ש שן דאיכא הנאה א"א לתרץ דמהאי טעמא ממש איכא לחייב הרגל יותר מהשן במה שהיינו מצדדים טעם זה בדרך אחר דאף לסברא זו אין לה עיקר כלל, ולכן מוכרחים אנו למצוא שינוי אחר דבזה השינוי איכא למתלי חייוב הרגל יותר מן השן והוא השינוי של היזקה מצוי, וה"ט דהש"ס נקט שני שינויים מחמת לשון המשנה דקתני לא הרי וכו' ולא הרי וכו', מה שלא עשה כן באש ובור משום דבאותו הטעם לבד יש לצדד בו שני הצדדים כמ"ש בע"ה:

שאין בו רוח חיים. ואיכא למימר נמי דהיא הנותנת דמשום שאין בו רוח חיים וכל הנזק בא מכחו חייב וליכא למילף מיניה שן ורגל, ולכן מחמת שינוי זה לבד תרויהו אצטריכו:

שאין דרכו לילך ולהזיק. ואיכא למימר נמי דהיא הנותנת דמשום שהנזק אשר הזיק במקומו עומד ולא הלך ממקום למקום משום הכי הוא חייב, וליכא למילף מיניה האחריני שהנזק מעצמו זז ממקומו והולך לו לצד אחר, ולכן הכא נמי מחמת שינוי זה לבד כולהו אצטריכו:

משנה ב

הכשרתי במקצת נזקו חבתי וכו'. הכשרתי מקצת נזקו חבתי וכו' לא קתני, דא"כ אף הראשון שהתחיל לחפור הבאר היה בכלל החייוב, כיון שאף הוא הכשיר מקצת הנזק, אלא קתני הכשרתי במקצת נזקו חבתי וכו', דר"ל אני שהכשרתי ותקנתי הנזק והוא

האחרון, במקצת הנזק אשר היה כבר עשוי, חבתי בכל נזקו אם מת או ניזוק אליבא דמאן, ולא הראשון וכמ"ש הר"ב:

וכשהזיק באיזה ענין שיהיה חב וכו'. בקרן, דלהא אתא כמ"ש התי"ט והוא בש"ס (דף ד.), משא"כ ברגל. ובזה פשוט הוא דקרן לא אתיא משן ורגל ולא אינהו מיניה משום דחלוקים הם בתשלום נזקיהם, ולכן לא נצרך להזכירו לעיל בלא הרי זה כהרי זה, אבל במנין האבות ודאי נזכר אף הוא כמש"ל:

משנה ד

חמשה תמין וחמשה מועדין. הן לא קתני, משום דאיכא נמי מועדין אחרים השנויים בסיפא אלא דלא שכיחי בישוב כמ"ש הר"ב, ומשום הכי לא כללם בהדי הנך. ועוד משום דפלוגתא דר"א לא קאי אלא עלייהו, ובזה החסרון וטעמו מובן מעצמו:

הבהמה. לאפוקי חיה שהם החיות שנזכרו במתניתין, שהם מועדין מתחילה לכל הנזיקין שנזכרו הכא דאפשר לבא על ידיהם:

אינה מועדת. מכלל דאם העידו עליה ג' פעמים כדינה הוי מועדת כמ"ש הר"ב, משום הכי לא קתני הבהמה תמה. והתי"ט כתב טעם אחר:

לא ליגח ולא ליגוף ולא לשוך וכו'. אע"ג דנגיחה ונשיכה שניהם בראש, ונגיפה היא בכל הגוף כמ"ש הר"ב, מ"מ הפסיק בנגיפה בין נגיחה לנשיכה, לסמוך נגיפה לנגיחה דשניהם נזכרו בקרא בפירוש:

הזאב והארי. אפשר דסדרם כסדר העדאתם שהאחד הוא מועד להזיק יותר מחבירו הסמוך לו, וכן חבירו לחבירו, ושמשום הכי לא היה יכול להקדים הארי לכלם אעפ"י שהוא מלך שבחיות, וסירכא זו נקט במשנה ד' פ"א דסנהדרין:

פרק ב

משנה א

התרנגולים. העופות סתם לא קתני אלא התרנגולים, משום דלאו כולהו עופות מועדים לכך. ועוד העופות המצויים בא"י לפי מה שראו עיני, אינם אלא תרנגולים:

משנה ב

הכלב שנטל וכו'. בש"ס (דף כג.) מוקמי לה בשחתר, ואמרו עלה זאת אומרת סתם דלתות חתורות הם אצל כלב. ש"מ דלא כן הוא אצל הגדי ודומיו דכשחתרו הוו אונס ולא משלמו אלא חצי נזק, ה"ט דלא הזכיר בסיפא אלא כלב משא"כ ברישא:

משנה ד

איזו הוא תם ואיזה הוא מועד מועד וכו' תם וכו'. פתח ברישא בתם על כי השור הוא תם קודם שנעשה מועד, וקמפרש ברישא מועד מפני שהתם דקא שאיל עליה מתניתין הוא אשר יקרא תם אחר העדאה, כמ"ש התי"ט בשם הנ"י:

מועד שהעידו בו שלשה פעמים. הכא לא קתני כל כמו בדר' יהודה, משום דבשלשה העדאות לבד נעשה מועד, משא"כ לר"י דאפשר שיעידו בו העדאות הרבה קודם שיעשה מועד, כיון דלדידיה הדבר תלוי אף בימים:

כל שיהיו התנוקות וכו'. הכא לא שייך למימר משיחזרו התנוקות למשמש וכו' דומיא דר"י, משום דלא בעינן שיהיה כן אף מקודם שנעשה מועד, אלא די לו מתחילה להקרא תם שלא יהיה נוגח השוורים אשר הוא רואה אע"ג דאין התנוקות יכולים לשחק בו, אבל משהועד דאתרע חזקתיה אמרינן הרגל נעשה טבע שני ולא מחזרינן ליה לחזקתו הראשונה עד שאנו רואים בו סימנים מובהקים הראוים לסמוך עליהם חזקתו הראשונה, והם כל שיהיו התנוקות וכו':

משנה ז

בין בשוגג בין במזיד. הקדים שוגג למזיד אע"ג דהוי זו ואצ"ל, משום דלא שכיח מזיד כמו שוגג, וכן ער שכיח יותר מישן:

פרק ג

משנה א

נשברה כדו. שלא הניח אלא נתקל ונשברה, כ"כ התי"ט. וה"ט דלא קתני נשברה הכד, דהוה משמע הכד הנזכר ברישא דתנן המניח את הכד:

משנה ב

השופך מים. אצטריך לאשמועינן אע"ג דברשות עביד כמ"ש הר"ב:

המצניע וכו'. אצטריך לאשמועינן אע"ג דהצניעו:

את הקוץ ואת הזכוכית. לא שייך למימר הכא קוצו וזכוכיתו כדתנן גדרו תבנו וקשו, דהאי כדי להוציאם מרשותו הוא מצניעם כי מתפחד להנזק בהם:

משנה ה

וכן זה בא בנרו וזה בא בפשתנו. אצטריך לאשמועינן דאע"ג דהנושא משאוי כזה מפשילו לאחוריו והנושא נר מביאה בידו לפניו, ואיכא למימר כשבעל הנר ראשון ועמד

ונשרף הפשתן דהוי אנוס כיון דמתחילה כשעמד היו שני גופים מחלקים בין הפשתן לנר, אפילו הכי לא אמרינן הכי וחייב. והתי"ט כתב צריכות אחר:

משנה ו

שנים וכו'. החסרון הזה הוא כמו הכא במאי עסקינן, והוא מוכרח מלשון המשנה כמפורש בש"ס (דף לב.) דקתני בתחילה אחד רץ ואחד מהלך דלכאורה לא אצטריך תו שניהם רצים דאתו במכ"ש, אי לאו דמוקמינן לתרי בבי בשני זמנים:

אחד רץ. בע"ש וי"ט, נראה דלאו דווקא הוא אלא ה"ה לכל דבר מצוה, ולפי זה אתי שפיר הא דסתם התנא דבריו ולא פירט בע"ש וי"ט, דאף בשאר הימים אפשר שיהיה אחד רץ פטור כמו שניהם רצים:

משנה ט

ואין הנבלה יפה כלום. פי' אין הנבלה ראויה לכלום, כי לאוכל נבלות יש להם הרבה לאכול ובשביל זה אינה שוה כלום דלא קפי[ץ](נן) עלה שום זבינא, אבל בלאו הכי יש בה דרא דממונא, היינו טעמא דלא קתני ואין הנבלה שוה כבשר החי אלא יפה, דאילו קתני שוה הוה משמע דמחמת עצמה אינה שוה כלום כי היא כחושה או סרוחה או נרקבת, ואילו היה כן כמעט א"א שתשביח משעת מיתה עד שעת העמדה בדין דאדרבא לעולם היא מתנוולת והולכת, ורצה התנא לאשמועינן דבנבלה שהשביחה בשעת העמדה בדין פליגי כמ"ש הר"ב, וזה אינו אלא בנבלה שאינה יפה כלום לאוכלי נבלות דשכיחי להו אוכלים אחרים, אע"פ שהיא שוה דבר מה מחמת עצמה שכזו יכולה להשביח בשעת העמדה בדין במה דקפי[ץ](נן) עליה זבינא כשלא ימצאו אוכלי נבלות מה לאכול כבראשונה. ועוד כמעט דבר שא"א לשמוע הוא, שיהיה השור חי שוה מאתים מיד שנתנבל שלא יהיה שוה כלום מחמת עצמו:

שורו שבייש וכו'. כתב התי"ט פתח במאי דסליק, ע"כ. והא דלא פתח ברישא דמתניתין נמי בפיטורא דשור, ויהיה סדר פירוש דבריו כסדר פתיחתם, משום דהתם נמי פתח במאי דסליק במתניתין דלעיל בחיובא דשור:

משנה יא

שניהם פטורים. לא שייך למימר הכא המוציא מחבירו עליו הראיה כבשאר בבי דמתניתין, דאין החלוק הנזכר במתניתין בענין זה בין המזיק והניזק, אלא בין המזיקין החולקים על מי מוטל לשלם הנזק לניזק:

פרק ד

משנה א

ארבעה. אע"ג דבג' נגיחות נעשה מועד להבא אפשר שיגח ד' ועדיין תם הוא, וחמשה אצטריך דלא תימא ארבעה דווקא:

משנה ב

מועד לקטנים אינו וכו'. מסתברא דקאי אף אאדם כמ"ש התי"ט, מדשנא בבא זו בתריה:
לימות החול משלם חצי נזק. משום דס"ל דלא הוי מועד לשלם נזק שלם עד שיעידו בו שלשה ימים כדתנן בפ"ב משנה ד', הוסיף תיבת לימות לומר שמשלם חצי נזק אף אם נגח יותר מיום אחד בחול:
ימי שבתות. דלא תימא דשבתות היינו שבועות קתני ימי, אבל ברישא דתנן הרי שהיה מועד לשבתות א"א לטעות, שהרי כתיב אחריו אינו מועד לחול, וכן באמר להם לשבתות:

משנה ה

בין שהוא יפה. הואיל ובמין אנושי מדבר נקט לשון יפה ולא לשון שוה כבשור:

משנה ח

שור שהוא יוצא ליסקל. שיצא לא קתני אלא שהוא יוצא להסקל, ש"מ דבנגמר דינו אע"פי שלא יצא עדיין איירי, כמ"ש התי"ט בשם הנ"י:
מוקדש. כתב הרב ונפקא מינה דמועלין בו, ע"כ. וכלומר דאינו נפטר ממיתה מפני שהקדישו, דהא לעיל תנן שור ההקדש בהדי הנהו דחייבין מיתה:
ואם שחטו. ובברישא קתני שחטו ולא קתני ואם, כי קרוב לודאי הוא שישחטנו הואיל וכבר נגמר דינו וצריך למות, דקסבור שבענין זה יותר באכילה, אבל הכא דעדיין לא נגמר דינו, הוא מקוה שמא לא ימיתוהו ומתרשל בשחיטתו, כי בעודנו חי יכול ליהנות ממנו יותר מבמותו:

פרק ה

משנה א

ורביע נזק לולד. אפשר דפתח בעובר וסיים בולד, לרמוז דהיינו עובר היינו ולד ונפקא מינא למקח וממכר:

משנה ג

או שנשכו כלבו של בעל הבית פטור. אע"ג דשלא כדין עשה לגדל כלב רע בתוך ביתו דכתיב (דברים כב, ח. ב"ק טו:) ולא תשים דמים בביתך, ומשום הכי אצטריך, ואזלה לה תמיהת התי"ט דתמא תרתי למה לי:

בעל החצר חייב. וכן תנן במשנה ב' בעל החצר חייב, אבל בהכנס שלא ברשות דפטור, תנן ושברתן בהמתו של בעל הבית, וכן כיוצא בזה בכולהו. ונראה דרבותא רמז לנו, דאם המזיק היה מבעל הבית, דיש לו דריסת הרגל לבד דרך העברה באותו חצר, ובעל החצר ממש הוא אדם אחר, ושאע"פי שזה לא הכניסו ברשות אותו המזיק שהוא הבעל הבית שאין החצר רשותו, אלא ברשות בעל החצר שהוא אדם אחר, הואיל ויש לו לבע"ה דרך באותו חצר הרי הוא כבעל החצר לענין זה, שאם הזיק למי שהכניס באותו חצר שלא ברשות פטור, אבל כשהכניס ברשות שייך לחלק, ומשום הכי אז סתם התנא דבורו והזכיר בעל חצר דבהכניס בחצר איירינן:

משנה ה

מה בור. האמור בתורה, שיש בו כדי להמית. דכתיב ביה (שמות כא, לד) והמת יהיה לו, הוא של עשרה טפחים (דף ג.), והם שהם בעלי לשון הקדש הכי קים להו דלא מקרי בור בפחות מעשרה טפחים, וסימניך בו"ר דהוא במספר קטן עשרה. ואל תתמה ממה שאנו מונים אותו במספר קטן, דלא היה ראוי לעשות כן כמו שמבואר בספרי משנת חסידים סדר מועד מסכת תלמוד תורה פ' ד' פיסקא ה', כי זה דין נזק הוא וראוי הוא לכך כמו שראוי לאבלות וכדאיתא בספרי הנ"ל מסכת גמלות חסדים פ"ג פיסקא ח' אשתכח דמאי דשייך לאבלות וכדאיתא בספרי הנ"ל מסכת גמלות חסדים פ"ג פיסקא ח', אשתכח דמאי דשייך לאבלות שייך לבור הגורם לאבלות, במה שממית בהיות עמקו כמספרו הקטן שהוא עשרה, ומה בור שיעורו כך אף כל שיש בו כדי להמית דהיינו שיח וכיוצא בה, חייב עליה כשיהיה בה עשרה אע"ג דאפשר לומר דלהמית יותר מכאן בעינן, מהטעם שהצריכם התי"ט משמא דש"ס (דף נ:):

משנה ז

לנפילת הבור. הקדימו להפרשת הר סיני שלא כסדר הכתוב, משום דביה קאי:

ולהפרשת הר סיני. אע"ג דמאי דהוה [הוה], נפקא מינה לנודר, וכה"ג י"ל בכל כיוצא בזה:

ולתשלומי כפל. הוא במשפטים (שמות כב, ג) ופסוק דשבת דמיניה ילפינן דאף חיה ועוף במשמע, והוא פסוק שורך וחמורך וכל בהמתך כמ"ש הר"ב בד"ה ולשבת, אינו ביתרו אלא בואתחנן (דברים ה, יג), לפיכך אין מקומו אחר הפרשת הר סיני:

ולחסימה. סמך לפריקה שלא כסדר הכתוב, דבשניהם הוא צער בעלי חיים:

ולשבת. שנאו בסוף שלא כסדר הכתוב, משום דהני ג' אחרוני' מיניה ילפו:

פרק ו

משנה ב

ירדה כדרכה והזיקה משלמת מה שהזיקה. הא דלא קתני לרבותא הפילוה חברותיה וכמו שהרגיש התי"ט. י"ל דרמז לנו חדוש גדול יותר מזה, והוא דאף בנפלה מעצמה אפשר דמשלמת מה שהזיקה, והוא כשאכלה בערוגה אחרת שלא נפלה עליה, דהוי כירדה כדרכה, פי' כדרכה הלכה מערוגה לערוגה, כי זו היא דעת רב כהנא בש"ס (דף נח.) דהוא הוא דמפרש למתניתין כפירוש הר"ב, דמחלק בין נפלה להפילוה חברותיה:

שמין בית סאה באותה שדה. ובריש תנן נפלה לגינה, וטעמא נ"ל משום דסתם גנות עומדים על המים, וכדכתיב (במדבר כד, ו) (ו)כגנות עלי נהר. ושם הוא המקום יותר נמוך שבר"ה, משום הכי קתני נפלה לגינה, ובסיפ' הזכיר שדה, לרמוז לנו טעמא דקרא דהוא מדכתיב (שמות כב, ד) בשדה אחר:

כמה היתה יפה. נקט הלשון הזה כמו בלשון האנושי, משום דאף שומת אבר מאברי מן האנושי שמים אותם כשומת בית סאה באותה שדה דמיניה יליף, כמ"ש התי"ט בשם הרא"ש בפ"ח משנה א' ד"ה כמה היה יפה וכמה הוא יפה:

משנה ד

עברה גדר וכו' או דרך הרבים וכו'. אף ע"ג דטבע האש לעלות למעלה דרך הרוח להביאו למרחוק יותר ממה שיכול לעלות למעלה בטבעו בהיותו דולק, ובהכי הוי לא זו אף זו:

משנה ה

אינו משלם אלא גדיש של חיטין ושל שעורין. אילו תנן אינו משלם אלא גדיש ותו לא, יש לטעות ולומר דאינו משלם אלא הגדיש שהדליק ותו לא, להכי קתני של חיטין דמשמע אע"ג דלא הוו חיטין משלם גדיש של חיטין, ש"מ דאף על מקום הכלים משלם כאילו היה שם גדיש. ואילו לא תנן אלא חיטים, הוה אמינא דדוקא הם, ושעל מקום הכלים לעולם משלם כגדיש החשוב והוא גדיש של חיטים, אע"ג דכל הגדיש הוא ממין אחר הגרוע, להכי קתני נמי ושל שעורין, לגלות דאינו משלם על מקום הכלים אלא

כגדיש שהדליק אם חטים חטים ואם שעורין שעורין כמ"ש רש"י (סא: ד"ה אלא גדיש), וה"ה למינים אחרים:

משנה ו

גמל. הא דלא קתני בהמה סתם אלא הזכיר גמל, י"ל משום דמשאוי גדול שיכנס בחנות בעברו בר"ה, דרכו להיות מובא על הגמל:

בנר חנוכה. בנר של חנוכה לא קתני, אלא בנר חנוכה, ש"מ דהכי גרסינן בש"ס (שבת כג. עיי"ש) בברכת נר חנוכה, לאפוקי ממאן דגרסי ואמרי נר של חנוכה בברכתה דמשמע דהנר באה מחנוכה אבל הנר עצמו אינה חנוכה שלמה, וכדדייקי בש"ס דשבת דף כ"ט ע"ב על פתילת הבגד דמדלא תני פתילה של בגד, ש"מ דאין פתילה זו חלק מבגד גדול אלא הבגד עצמו שהוכפל ועשאוהו פתילה ועדיין בגד הוא. וה"נ הנר אינה חלק מחנוכה גדולה בפרט בליל ראשון אלא הנר היא החנוכה כלה ממש, ואפילו בכל הלילות כל הנרות כאחד הוו מצות חנוכה, ואכולהו מכוין בתיבת נר דקאמר בברכתו, נמצא דלעולם לא הוי האי נר דמזכיר בברכתו חלק חנוכה אלא הוא הוא כל החנוכה, ולפיכך אינו ראוי לומר נר של חנוכה. ולא דמי לברכת נר של י"ט ושל יה"כ ושל שבת, דהתם אין כל מצות הימים ההם תלויים בנר לבד, עד שנאמר שהנר הוא כל מצות היום ההוא, אלא חלק קטן מחלקי המצות הנוהגות בימים ההם, לכך אתי שפיר למימר נר של שבת וכדומה דומיא דפתילה של בגד, אבל בחנוכה אין בה מצות אחרות כי אם הדלקת הנר לבד נמצא שהנר בחנוכה היא החנוכה ממש. לכך שייך לומר נר חנוכה כמו פתילת הבגד, ודוק כי הוא דקדוק אמיתי. ועיין בספרי משנת חסידים מפתח הכוונות סדר מועד מסכת חשון וכסליו פרק ד' פיסקא ג':

חנוכה. הא דלא קראוה נח"ו כ"ה, דנחו בכ"ה בכסליו, וחנו הוא מלשון חנה. י"ל דרמזו לנו ח"ן וכ"ה, כי ע"י שנשאה יהודית חן בעיני השר צבא, וכ"ה דהיא השכינה הנקראת כה שהיתה עמה, נעשה הנס:

פרק ז

משנה ב

בשבת. אמכר לבד קאי, וכן יום הכפורים אטבח:

לעבודה זרה. נראה דחמיר מאיסור מכירה בשבת, דמשום הכי הפסיק בה בינו ליום הכפורים, ולא הקדימו אליו:

וטבח ביום הכפורים. עיין לקמן ד"ה ר' שמעון:

לרפואה. שלא ע"י אכילה, דאי לאו הכי פשיטא:

השוחט ונמצא טרפה השוחט חולין בעזרה. שנא השוחט תרי זמני, לאשמועינן כחו דר' שמעון, דאע"ג דשחט כדרך השוחטים פוטרו מפני שאינה שחיטה ראויה, כמ"ש הר"ב:

רבי שמעון פוטר בשני אלו. לא תימא מכלל דמודה בכולהו אחריני, דהא אטבח ביום הכפורים נמי פליג, דס"ל דאין אדם לוקה ומשלם. אלא מכלל דמודה בלרפואה או לכלבים (ש"ס (דף עא:)) שנשנו בבבא זו דפליג עלה, וה"ט דלא כלל לרפואה ולכלבים בבבא דלעיל. ולפי זה יש לתמוה מהר"ב שפירש בטבח ומכר בי"ה, בדלא אתרו ביה דלא לקי, דאי באתרו הא קי"ל אין אדם לוקה ומשלם, דבהא אפילו ר"ש מודה והכי קאמרא הש"ס דאטבח בי"ה פליג. ועוד בפירוש אוקמוה בש"ס כר"מ דס"ל דאדם לוקה ומשלם, דהכי גרסינן התם (שם.) גנב וטבח בי"ה, אמרי אמאי נהי דקטלא ליכא מלקות מיהא איכא, וקיימא לן דלוקה ואינו משלם, אמרי הא מני ר' מאיר היא דאמר לוקה ומשלם, אי ר"מ וכו' עד דקמסיים אמר רב כהנא אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא מי מצית מוקמת מתניתין כר"מ ולא כר' שמעון והא קתני סיפא ר' שמעון פוטר בשני אלו מכלל דבכול' מתניתין מודה, א"ל לא מכלל דמודה בטבח ומכר לרפואה ולכלבים. ופי' רש"י ז"ל ואצטריך לאשמועינן אע"ג דלר"ש שחיטה שאינה ראויה לא שמיה שחיטה הך שחיטה ראויה קא חשיב ליה, אבל ביום הכפורים פליג משום דאין לוקה ומשלם, עכ"ל. הרי מפורש דלא רצו לאוקמי טבח בי"ה כר"ש ובלא אתרו ביה, וא"כ אפוא קשה לר"ע [מברטנורה] דפי' דלא כש"ס. ואי האמת אתא לאשמועינן ה"ל לפרש מתניתין מתחילה כמסקנת התלמוד ואח"כ יאמר דאין הלכה כן כדרכו בשאר המקומות, ולא לפרש מתניתין על פי מאי דקיל"ן הפך דעת התלמוד דבפירוש מוקמו לה דלא כהלכתא, ותמהני מהתי"ט דלא העיר בזה:

בשני אלו. כתב התי"ט ז"ל דקסבר ר"ש שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה דגמר מטבוח טבח והכן, בר מלגבי לאו דשחוטי חוץ דבהכי חייב רחמנא, ע"כ. פי' אע"ג דלאו שמה שחיטה חייב על אותו לאו דשחוטי חוץ. ובזה אתי שפיר הא דפטרינן ליה מדו"ה לקמן במשנה ד' לשוחט קדשים בחוץ תמימים לר"ש, מהאי טעמא דלא שמה שחיטה כמ"ש הר"ב, דאי הוה אמרינן דשחיטת שחוטי חוץ שמה שחיטה ה"ל להתחייב אף בדו"ה:

משנה ה

חוץ מאחד ממאה. מנין זה הוא מנין מסויים ודבר מועט ושכיחי:

השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר משלם וכו' ואינו משלם. קצת קשה דהוי זו ואצ"ל זו. וי"ל דמאי דשכיח נקט ברישא:

משנה ו

ומת. מחמת משיכתו, ומשום הכי לא נפטר מקרן, ואזלא לה הרגשת התי"ט. אבל עדיין צריכין אנו למודעי מי הכריחם להר"ב והרמב"ם לפרש המשנה כך, דהא סתמא תנן ומת פטור, ומאן לימא לן דבמת מחמת משיכתו איירינן, ושפטור פירושו מכפל דווקא, דילמא דמת ר"ל מעצמו ופטור מן הכל:

לבכורות בנו וכו'. לפי פי' רש"י כולהו אצטריכו, כי לבכורות בנו הכהן עוסק במצוה ולא הוה ליה לאסוקי אדעתיה דגנוב הוא, ובעל חובו אינו עוסק במצוה אבל טרוד הוא לגבות חובו, והשומר חנם גריע מכולהו דאינו עוסק במצוה ואינו טרוד בשום דבר, דאדרבא הוה ליה להתרחק מזה כמו שאז"ל (יבמות קט, ועי"ע בר"ר פצ"ג א) הרחק מן הפקדונות, ומשום הכי איכא למימר דהוה ליה לעיוני קודם שיקבלנו ואפילו הכי פטור הוא, והגנב חייב, ושאר השומרים אגב שומר חנם נקטינהו:

משנה ז

אין מגדלין בהמה דקה וכו'. התי"ט תמה למה לא נשנית משנה זו בריש פ"ו. ולעד"נ דמשום שאר בבי דמגדלין דלא שייכי בנזיקין שנאם כולהו הכא בסוף פרק זה:

את הכלב. הכלבים לשון רבים דומיא דתרנגולים וחזירים לא קתני, משום דאין דרך בני אדם לגדל כלבים הרבה, בפרט מהרעים דבהם איירי מתניתין כמ"ש התי"ט:

פרק ח

משנה א

בנזק ובצער. הקדימו לבושת ורפוי, שלא כסדר ראית הכתוב לפי מ"ש הר"ב, משום דנזקן שכיח יותר מכולהו, דמחייב עליו אף שלא ע"י חבלת עצמו. וצער שייך לשנותו לגבי נזק, לרמוז דמחייב עליו אפילו במקום נזק כמ"ש הר"ב:

ברפוי בשבת. הקדים רפוי לשבת שלא כסדר הכתוב, לסמכו לצער משום דדמי ליה, דאדם מצטער בנותנו על המכה הסמים המרפאים:

כיצד סימא את עינו וכו'. כולהו כתיבי בפסוק (שמות כא, כד) עין תחת עין וכו', ושן דלא נקט הוא משום דלא פסיקא ליה כאחריני, דעל שן קטן החוזר פטור מנזק שהוא ראש לחמשה דברים (עי' קדושין כד:):

המבייש את הערום וכו'. לא כלל שלשתם במבייש אחד משום דלא דמו, דערום אצטריך דלא תימא כיון שמבוייש ועומד הוא דפטור, וסומא אצטריך דלא תימא כיון שאינו רואה אין בשתו בושת, וישן אינו נכון לכללו בהדי סומא משום דאיירי כשידע בבושת אחר שהקיץ כמ"ש התי"ט, משא"כ בסומא דלא היה לו ידיעה בסוף יותר מבתחילה:

משנה ד

העבד והאשה. אע"ג דבכוליה מתניתין תנן נשים ועבדים, וכן בסיפא תנן נתגרשה האשה נשתחרר העבד, הכא הקדים העבד לאשה, לרמוז דבאשה המשועבדת כעבד והיא הנשואה איירי:

נתגרשה האשה. דומה לנשתחרר העבד, משום הכי לא נקט נתאלמנה אע"ג דשכיח יותר מנתגרשה:

משנה ו

כאלו הם בני חורין. משום דהעניים מוכרחים ללוות מפני עניותם, וכתיב (משלי כב, ז) [ו]עבד לוה לאיש מלוה. קרי לעשירים בני חורין:

פטור. ממלקות, וכה"ג יש לפרש בקוצץ נטיעותיו, ובדלא אתרו ביה דומיא דאחרים שקצצו דבדלא אתרו ביה איירינן כמ"ש התי"ט, ובזה אזלה לה הרגשת התוספות שכתב התי"ט לפי דבריהם דסל"הו דכשאנו יכולים לפרש פטור ממלקות אתי שפיר, אבל לדידי עדיין הענין קשה דלא דמי פיטורא לחייובא, דפיטורא במלקות וחייובא בממון. ונלע"ד לומר דאפשר לאוקמיה הכל בממון, והחובל בעצמו אם הוא עבד ד"מ אעפ"י שאינו רשאי פטור מכלם ואינו חייב לשלם לרבו כשישתחרר ואחרים שחבלו בו חייבים לשלם כדתנן במשנה ג' החובל בעבד כנעני של אחרים חייב בכולם, ופטור דקוצץ נטיעותיו אגב לשון פטור דאדם נקט ליה, אבל לעולם פירושו האמיתי הוא אף בהו פטור מממון:

והקוצץ נטיעותיו וכו'. רצה התנא לאשמועינן דין זה (בקוף) [בגוף] ובממון:

משנה ז

קרע את כסותי. אפשר לתקנו קצת בתפירה, אבל שבר את כדי דמסתמא הוא של חרס דכשנשבר אין לו תקנה, איכא למטעי ולומר דאינו פטור, ומשום הכי אצטריך:

פרק ט

משנה א

הגוזל. בפ"ז דשנא דיני תשלומי כפל, דדוקא הגנב הוא דחייב, נקט כולהו דיני בלשון גנבה, אבל מכאן ועד סוף מכלתין דלא תנן דיני תשלומי כפל, אלא דינין סתמיים דשייכי

אף בגזלן נקט כולהו דיני בלשון גזילה, חוץ מבמשנה ח' דפ"י דתנן הגונב טלה וכו' משום דכשלא ידעו הבעלים בגנבתו איירינן כמפורש התם, ומכיון שלא ידעו גנבה מקרי ולא גזלה:

משנה ב

או שנפסלה מעל גבי המזבח. הפסיק בבבא זו בין נעבדה בה עבירה ליוצאת ליסקל, לרמוז דנעבדה בה עבירה היינו בעד אחד דאינה נסקלת, אלא שנפסלה מעל גבי המזבח:

משנה ד

לצבוע לו אדום וצבעו שחור. הוי רבותא לר"מ, דאע"ג דשינה לגריעותא לא הפסיד כלום. שחור וצבעו אדום, הוי רבותא לר' יהודה, דאע"ג דשינה למעליותא ידו על התחתונה. לכך פירט התנא הצבעים, ונקט שנים אלו מפני שיש להם שייכות זה לזה, דהכי אמרו ז"ל (נדה יט.) האי שחור אדום הוא אלא שלקה:

משנה ה

אפילו. צריך לפסוע פסיעות גסות המחשיכים מאור עיניו של אדם (ברכות מג: ועוד), כמדי שהחשיך עיניהם של ישראל, כמשא"זל (בר"ר פמ"ד יז) על תיבת (ו)חשיכה האמורה בברית בין הבתרים (בראשית טו, יב), כדי להגיעו, חייב לצאת ידי השבה להוליכו אחריו, משום הכא נקט התנא מדי:

פרק י

משנה א

אבל נוטל הוא מתוך ביתו. ובירושא הזכיר מוכסים וגבאים בלשון רבים, וטעמא משום דדרך המלך למנות על המכס והגבאות יותר מאדם אחד. א"נ מתוך ביתו וכו' אמוכס לבד קאי דמטיל מעותיו בתיבה ויש לה מקום מיוחד, ולא אגבאי ההולך אנה ואנה לגבות, ולפיכך מטיל מעותיו בכיס כמוזכר ברישא דהיא אצלו לעולם, כנלע"ד:

משנה ב

נטלו מוכסין וכו'. מוקמי לה בכי האי גוונא דמציל מידם, דאי לאו הכי אסור כדתנן לעיל אין פורטין וכו':

את חמורו. כן דרך המוכס ליטול הבהמה שעליה המשאוי שלא נפרע עליו המכס:

חמורו. דרך ארץ הוא לישא המשאוי על החמור יותר מבהמה אחרת, וכמאמרם ז"ל (ע"ז ה:) כשור לעול וכחמור למשאוי:

גזלו לסטים את כסותו. דרכם של לסטים לגזול דברים שיכולים להצניע:

משנה ד

זה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש. מה מתוק מדבש משל זה שהמשיל התנא לדבש בכד וליין בחבית, ולא לחנם אמרו ברעיא מהימנא פ' פינחס דף רמ"ד ע"ב ורבנן דמתניתין ואמוראין כל תלמודא דילהון על רזין דאורייתא סדרו ליה, ע"כ. דהכא נמי רמז לנו התנא במתק לשונו מקומם העליון היכן הוא, והורה לנו דהיין הוא משומר בסוד החבית העליון שכינתא עילאה, דה"ג ברעיא מהימנא פ' הנ"ל ד' רמ"ה ע"ב וארח רזא שכינתא עילאה איהי תמינאה ח' ספיראן מתתא לעילא, ובגין דא אתקריאת ח', ואתמר בה בחכמה יבנ"ה בית, והיינו חבית, ח' בית, ובגין דאיהו חיים דכתיב (משלי ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה יין מתמן איהו חי, ע"כ. והדבש המורה על הוד דרגא דדוד, דהכי מפורש ברעיא מהימנא פ' ויקרא דף ד' ע"א. איהו בכ"ד שכינתא תתאה הנקראת כד, כמבואר בתקונים דף ע"ג ע"א כד דאיהו שכינתא תתאה כלילא מכ"ד ספרי אורייתא וכו', והנה הם מורים על כ"ד צירופי אדני כמבואר במאורות נתן. ועל הא דתנן אח"כ נסדקה חבית של דבש, כבר דקדקוה בש"ס ריש פ"ג, ותירצו דקמ"ל דהיינו כד היינו חבית, ונפקא מינה למקח וממכר. זה הוא פשוטו, ועל פי דרכנו הנסתר נמי הכי הוי, כי תרין שכנתין תרין ההין אינון כידוע לי"ח, והמדקדק עוד היטב בדרך זה בענין שבירת הכלים כמבואר בספרי משנת חסידים מפתח העולמות סדר זרעים מסכת מיתת המלכים, מצא ימצא לע"ד במשנה זו תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו, ויראה כמו כן איך הוא אמת מה שהוכחתי בסוף דמאי, דעל הסתם חבית גדולה מכד:

אין לו אלא שכרו. כתב התי"ט משמא דגמרא (דף קטו:) דאיירי בשעקל בית הבד כרוך עליה. ופי' רש"י (שם ד"ה ולימא), דלגבי חמור לא שייך להקשות דלימא מהפקרא קא זכינא, משום דיכול להצילה הוא, משא"כ בדבש דאין לו כלי אחר להצילו ושייך לומר ביה מהפקרא קא זכינא, אי לאו דמוקמינן ליה בשעקל בית הבד כרוך עליה:

ואתה נותן לי את שלי. הכא לא קתני דמי שלי כמו ברישא, כי מסתמא חמור לרכוב עליו ולילך לדרכו בעי ולא מעות, ואם ככה אמר לו הדעת מכרעת שצריך להניח לו חמורו עד שימצא לו חמור אחר, והוא ילך ברגליו כל אותו הדרך, דמן הסתם כשהחזיקו בדרך איירי מדקתני אם אמר לו, משא"כ ברישא דאמר אם אמר סתם, אע"ג דהכא נמי ה"ה אם אמר לפני ב"ד ולא לו כמ"ש התי"ט, משום דלא שכיח ב"ד בדרך:

משנה ח

הגונב וכו'. ישוב לשון המשנה על פי פירוש הר"ב כך הוא, הגונב טלה מן העדר והחזירו, ומת או נגנב חייב באחריותו, והטעם הוא על כי לא ידעו הבעלים לא בגנבתו

ולא בחזירתו, דאילו הוו ידעי הוו זהירי ביה, ומכיון שהוא מטעם זה פשוט הוא דאף אם מנו את הצאן והיא שלימה אינו כלום, דלא משום מנין זה נתגלה להם שתהיה צאן אחת למודה לצאת, הואיל ולא ידעו בגנבתה, כי סבורים הם דלהיותה שלימה דמעולם לא נגנב מהם כלום. ומנו את הצאן והיא שלימה דסיפא הכי קאמר, אם מנו את הצאן, ומדנתנו דעתם למנות הצאן ש"מ דידעו בגניבה ומנו אותם לראות אם נחזרה או אם נגנב מהם יותר מאחת, ומצאו הצאן שלימה פטור, דכי ידעו בחזרה כבר ידוע להם שיש בין הצאן צאן אחת הרגילה לצאת, ועליה דידוה קא רמיא לשמר'.

ואפשר דמהאי טעמא סתם התנא דבורו, ועל כי לא ידעו בגניבה לא הזכיר מנו כלל אע"ג דה"ה אם מנו, ועל אם מנו לא הזכיר ידיעת הגניבה כלל, משום דמסתמא כי לא ידעי בגניבה לא סלקא דעתם למנות, דאין דרך למנות הצאן על לא דבר, שאין הברכה מצויה בדבר המנוי (תענית ח: ב"מ מב.) בפרט פעמים הרבה, וכי מנו את הצאן מסתמא ידעו בגניבה, דזה גרם שעלה במחשבה למנותם. ולפי פי' רש"י (קיח. ד"ה חייב באחריותו) שהכל תלוי בדין ההשבה, ושבלתי ידיעתם לא מקרי השבה, וכן נראה מפשטא דמתניתין כמו שהוכיח התי"ט, פירוש המשנה הכי הוא, הגונב וכו' על כי לא ידעו וכו' ולכן לא מקרי השבה, דאף אם מנו הצאן ושלימה היא לא סלקא דעתיהו שהושב להם כלום על כי לא ידעו שנגנב מהם כלום, אבל אם מנו וכו' דאין זה מסתמא אלא כשידעו שנגנב כמ"ש לעיל, ומצאוה שלימה הרי ידעו בבירור שהוחזרה להם, בהיות יודעים שנגנב מתחילה ועתה מוצאים הצאן שלימה, ולכן מקרי השבה גמורה אע"ג דהגנב עצמו לא הודיע להם כלום כשהשיב, אלא שהם מעצמם ידעו זה ע"י מנין הצאן:

משנה ט

וכלן. נראה דמדלא קתני ואם אלא וכלן, דייק הרמב"ם דקאי אף אתרנגולים ובצים כמ"ש התי"ט, וכדי שלא נטעה לומר דדוקא מן הנשים התירו ליקח בצים ותרנגולים בכל מקום, אבל לא מכל אדם בכל מקום כגון משומר תרנגולים, לא כללם בבבא אחת עם הנשים, אלא הפסיק ביניהם בוכ[ו]לן שאמרו וכו':

משנה י

יותר מכן. הרי אלו, שלשה חוטים הנזכרים, של בעל הבית. וכ"ש היתרים, כן נראה לדקדק לישנא דמתניתין דקתני הרי אלו, על פי מה שכתב התי"ט בשם הטור:

כדי לתפור בו. מלשון זה דייק בש"ס (דף קיט:) דבעינן כמלא מחט חוץ למחט, והוא דבפחות מזה אינו ראוי לתפור, כמ"ש התי"ט:

בבא קמא מתחיל באלף ומסיים בתיו, כי הנזהר במילי דנזיקין הרי הוא מוכן לקיים כל

התורה מאלף ועד תיו, כמאז"ל (דף ל.) האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין:

סליק מסכת בבא קמא. כי כל דיני נזק במקומה:

דע נא גר וגם אזרח מנזק וכל אשמה.

תתרחק ואף תברח כי תלמוד בתוך קמא: